

עדר כפר ויתקין

נתונים על עדר הבקר בכפר-ויתקין ושיווק החלב בשנת תש"ל
הנתונים רוכזו מ-81 משקים פעילים בענף הבקר במשך כל שנת תש"ל (3 משקים חוסלו במרוצת שנת תש"ל).

בשנת תש"ל שווקו מ-81 המשקים מסנו בממוצע שנתי 976 פרות - 5,224,264 ליטר חלב, (4,564,080 תשכ"ט), עלייה ב-660,684 ל' חלב - 14.5%.

שיווק ממוצע למשק 64,500 ליטרים ולפרה בממוצע 5,350 ליטר חלב (4970 - תשכ"ט), עליית ב-380 ל' כ-8%.

השיווק השנתי הכולל של משק נע בין פחות מ-15,000 ליטר (משק אחד) ועד לשיא של 116,000 ליטר (שוב במשק אחד).

התפלגות המשקים לפי שיווק השנתי בתחום של 5,000 ליטר

עד	15,001	20,001	25,001	30,001	35,001	40,001	45,001	50,001	55,001
	15,000	20,000	25,000	30,000	35,000	40,000	45,000	50,000	55,000
	1	1	-	2	1	2	5	11	6

60,001	65,001	70,001	75,001	80,001	85,001	90,001	יותר מ-
65,000	70,000	75,000	80,000	85,000	90,000	95,000	100,000
3	9	16	4	6	2	5	2

34 משקים שיווקו פחות מהממוצע המשקי הכללי, 3 משקים - בגבולות הממוצע, 44 משקים מעל לממוצע ועד לשיא של 116,007 ליטר מ-16 פרות, 7117 ליטר בממוצע לפרה.

התפלגות המשקים לפי שיווק ממוצע לפרה בתחום של 250 ליטר.

פחות מ-	4001	4251	4501	4751	5001	5251	38 משקים סתחת לממוצע
מ-4000	4250	4500	4750	5000	5250	5500	15 משקים סביב הממוצע
	4	9	5	8	9	15	

5501	5751	6001	6251	6501	6751	מ	ע	ל	28 משקים מעל השיווק הממוצע לפרה
5750-	6000-	6250-	6500-	6750-	7000-	7001-			
13	5	5	-	2	1	2			

התפלגות המשקים לפי מס' הפרות החולבות בממוצע שנתי

עד	5	6-7	8-9	10-11	12-13	14-15	16-17
	3	2	12	11	23	23	7

מס' פרות ממוצע: למשק 12; 17 משקים החזיקו פחות פרות מהממוצע, 34 משקים-סביב הממוצע, ועוד 30 - מעל הממוצע.

בהשוואה לשנת תשכ"ט, כמובא לעיל, היתה בתש"ל עלייה ניכרת בשיווק הכללי של כמות החלב בכפר, וכן חלה תזוזה בסולם ההתפלגות - של המשקים בשיווק ממוצע לפרה.

בשנים	תשכ"ט	תש"ל
שיווק ממוצע לפרה עד 4000 ליטר	9 משקים	3 משקים (בתחתית הסולם 3490)
4001-5000 ליטר	35 "	26 "
5001-6000 "	34 "	42 "
6001-7000 "	2 "	8 "
7001- ויותר "	1 "	2 " השיא 7117 ליטר

מספר המשקים ששיווקו פחות מ-5000 ליטר לפרה פחת ב-15 ובאותו מספר גדל מספר המשקים ששיווקו מעל 5000 ליטר ועד 7000 ויותר.

אל נכון צריך לציין שממשק ששיווק 7117 ל' חלב בממוצע לפרה שוקם מחדש בשלהי שנת תשכ"ט ותחילת תש"ל והיו לו לפרותיו תקופות יובש קצרות, או בכלל לא.

בית ההמלטות חלות בכפר ויתקין בחודשי האביב המאוחר ובקייץ, אבל ההכוונה — בזהירות ו- מתוכננת היטב), הבירור בבקר ייעשה בעיתוי הנכון ובחשבון כלכלי נכון (ללא התחשבות בזכות אבות של הפרה, אלא ביכלתה ובמצבה היא של הפרה, וגם לא בזכותה עצמה אם הכויבה הפעם, אבל בתור מבכירה או בתקופה הקודמת היתה מצויינת), ועוד. על אי אלה פרטים של תנאים אלה אתעכב עוד להלן.

העדר של כפר ויתקין קורץ מאותו החומר הגידולי — פרות ופרים, וכל אשר שיווקו פחות מהמוצק לפרה בכפר צריכים לעשות להעלאת תנובת פרותיהן. אין ספק, שהפונטציאל לייצור גבוה יותר טמון בחובן של כל הפרות בכפר, גם אצל הגבוהות יותר בתנובתן מעל לשיווק ה- ממוצע, אלא שדרושים לכך תנאים משקיים נא- תים, והם: תנאי שיכון וחצר טובים, הזנה מאו- זנת ובהרכב הנכון, בריאות ופוריות טובות, הכ- וונת ההמלטות לעונות נוחות יותר בשנה (מר-

התוצרת בפדר בשנת תש"ל

מספר	ראשים	גיל	התכונה	ולדות	בסרונת		השנה		ק	נ	י	ר	ת
					מסרונת	מס' הפסלות	מס' פרות	מס' פרות					
967	249	582	537	2,335	מ"ח	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות
981	282	573	539	2,375	מ"ח	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות
976	265	578	538	2,355	מ"ח	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות	מס' פרות

במרוצת השנה נמכרו 483 עגלים, בגיל 14—15 חודש ובמשקל ממוצע ברוטו — 474 ק"ג, המשקל הממוצע של הפרות שנמכרו לשחיטה ל"מרבק" היה — 533 ק"ג ושל העגלות — 384 ק"ג. אחוז הוולדות המתים (בחלקם מעוותים) בשעת ההמלטה, או תוך שבוע ראשון אחר הלידה, הגיע ל-10, ועוד כ-5% מתו או נשחטו שחיטת אונס עד גיל 6 חודשים. לא בכל משקי החלב מגדלים עגלים לבשר. לעומתם ישנו מספר מצומצם מאוד של משקים שמגדלים רק עגלים, שנרכשים רובם ככולם בכפר גופא.

מ-967 הפרות שהיו בתחילת השנה המליטו רק 745 פרות במרוצת השנה, המהוות 77% מכלל הפרות. כנראה, זוהי תוצאה של פוריות לקויה בתשכ"ט. השפעתה של הפוריות הלקויה התבטאה גם במספר הכולל של ההמלטות — 1,004. הן מהוות 104% לגבי מספר הפרות בתחילת השנה, והאחוז המקובל בפוריות נורמלית מגיע לכדי 110—112. בתש"ל לא השתפר בהרבה מצב הפוריות בעדר, כנראה מהנתונים הסטטיסטיים של המכון להזרעה „און" באותה שנה:

אחוז ההתעברות של הפרות היה 49.4, מספר הזרעות למוזרעת בממוצע 1.86, אחוז ההתעברות אצל העגלות היה 57.7, מספר הזרעות למוזרעת בממוצע 1.55, אחוז ההתעברות בעדר כולו הגיע ל-51.9, מספר הזרעות למוזרעת בממוצע 1.76.

התצרוכת להלכה :	
לקיום וגידול פרות ועגלות	3,618,800 ימ"ח
לגידול ופיטום עגלים	1,076,000 "
לייצור חלב 5,537,700 ק"ג	2,216,080 "
ס"ה התצרוכת	6,909,880 "
עודף ההוצאה במזון על	
התצרוכת	790,210 "
ס"ה ההוצאה במזון	7,700,000 "

ה ב ה ר ו ת

1. חלק קטן מהקליפות החמיצו, וכן היה פחת מסוים במשקל לאחר חלוקתן לחברים — ע"ח אלה זקפתי 15% פחת, והערך המזין חושב רק מ-85% של הכמות.

2. גם בירקות היה פחת גדול, ובחלקם היו עסי-סיים מאוד וחישבתים בממוצע ב-15 ק"ג ליח"מ.

3. את ייצור החלב השנתי חישבתי ע"י תוספת 6% לשיווק, ששימשו את צרכי אוכלוסית האדם ובני הבקר הרכים בימי חייהם הרא-שונים. הכמות הסתכמה ב-313,455 ק"ג חלב (בחישוב עיגלתי).

לו ראינו בעדרו של כפר ויתקין — עדר אחד עם נוהג אחיד לגבי הטיפול והזנת כל הבקר, יכולנו לזקוף את העברה הכוללת (11.5%) במזון רק ע"ח ייצור החלב (כשיטת ג. אלישברג, לשכת בית-שאן), בהנחה, שלקיומו של העדר וגידול בני הבקר הוציאו במזון כנדרש או המקובל להל-כה (נקטתי — אמנם בחישוב נורמה מירבית), והיינו מסכמים הוצאה במזון לייצור ק"ג אחד חלב ב-0.56 יח"מ, השווים ל-600 גרם תערובת. אבל ב-80 יחידות משק עסקינו, המתפצלים לפי גודלם מ-4—5 ועד 16—17 פרות חולבות. נוהגם של בעלי המשקים השונים אינו זהה באחד לשכנו הקרוב או הרחוק יותר, כל אחד כמנהגו, הרגלו ותורתו נוהג, וניתוח מאזני האספקה בכ-30 משק, המייצגים בודאי את הכפר כולו, הראה תוצאות אחרות.

לפני שנתיים-שלוש עוד היו מוכיחים את בוקרי כ"ו על חסכנות יתר במזון מרוכז, כשהעדר גדל ומוסיף ושטחי המספוא אינם מתרבים. לאחרונה

מאזן האספקה ונוהגי הזנה	
26% מן האספקה (ביח"מ) שנצרכה ע"י העדר נוצרו במשק ושאר 74% נרכשו מהחוץ. היהס בין מזון גס (כולל קליפות הדר וירקות) למרוכז — 65:35, בהתאם.	
שטחי המספוא כבעל :	
להכנת שחת ותחמיצים	840 דונם
לקצירה לירק	115 "
גידולי חורף בהשקייה (תלתן, זון, סלק מספוא וש"ש) בהשקיית עזר	415 "
גידולי קייץ בהשקייה — סטריה, פנסילריה לשחת	200 "
גידולי קייץ בהשקייה — אספסת רודס, אספסת ווידן (60% לשחת	880 "
גידולי קייץ בהשקייה — אספסת, תירס (500) פנסי ווידן	710 "
ס"ה שטחי מספוא	3,160 "
יבולי המספוא מהשטחים הנ"ל נערכו על-ידי (אומדן) ב- 2,054,000 יח"מ	
כמות המזון הכללית שנצרכה ע"י העדר כולו בשנת תש"ל	
הכמות שנצרכה במזון גס :	
משטחי המספוא במשק	2,054,000 יח"מ
באספקה קנויה :	
שחת 525 ט'	210,000 "
קש למאכל 68 ט'	17,000 "
קליפות הדרים 1,313 ט'	187,500 "
עודפי ירקות 5,702 ט'	271,500 "
מזון מרוכז : 5,088 ט'	4,780,000 "
תחליפי חלב, כופ' אספסת	257,000 "
ס"ה	7,777,000 "
למעט התצרוכת לגידול העגלים במשקים, העוסקים רק בייצור בשר	
	77,000 "
מזון שנצרך ע"י העדר	7,700,000 "

כ-2,000 ל"י בשנה על החולבות בלבד. ואותם המשקים נוהגים ביד נדיבה ופתוחה גם בהזנת בני הבקר ובפיטום העגלים, אין כל הכרח וצורך בכך.

מכאן לתנאי משק ומימשק, העשויים לשפר את התנובה הממוצעת של העדר.

עונת ההמלטות כאמור כבר לעיל, בכפר ויתקין חלות מרבית ההמלטות בחודשי האביב המאוחרים ובקיץ, אמרתי לעיל שרצוי לתכנן שינויים בעונת ההמלטות ע"י הכוונה מחושבת היטב מבלי ש-יבולע למשק ולפוריות. זה אפשר וניתן לעשות עם העגלות, שפוריותן טובה יותר ולגביהן אפשר להקדים בחודש-חדשיים, או לאחר בפרק זמן כזה (תלוי בהתפתחותן הטובה או פחות טובה). כלל הוא בחו"ל, בארצות ממוזגות איר, שבהמלטות קייץ, כשהעדר מוצא את קיומו ועיקר ייצורו במרעה, התחלובה מסתכמת בכ-1,000 ק"ג חלב פחות, מזו של המלטת אותה פרה בסתיו או מוקדם בחורף. שם הסיבה היא תזונתית בעיקרה, אבל אצלנו המשפיע על תוצאות דומות (הפרש ב-600—800 ק"ג) הוא התום הלוהט שבקיץ.

מבנים — אייחד את הדיבור לשיכון החולבות, בעיקר. בני הבקר, במיוחד העגלים, משוכנים ברוב המשקים כראוי. העגלות הגדולות מוצאות כבר לרוב את מקומן בין הפרות. רצוי בכ"ז לייעד מבנה מתאים לעגלות בגילים 6—15 חר"ד. ואשר לפרות, המבנים המיושנים, המרתקים את הפרה למקומה הצר והקצר עד לתעלת השתן והזבל מאחוריה — שיכון בלתי נוח בהחלט לפרה, ועליו — חצר המדמנה בחורף, אלה אינם יכולים עוד לשמש את הפרה, הנדרשת לייצור גבוה.

הפרה זקוקה לשיכון נוח עם תנאי סביבה היגייניים. לא הייתי מפליג למבנה המודרני דווקא, שהוא רצפת מפצמות על גבי בור עמוק לצבירת הזבל והשתן לאורך איבוס רחב ידיים, וממולו תאי רביצה נוחים. זוהי השקעה גדולה ויקרה ולא דווקא הפיתרון הטוב ביותר, לדעתי. אני מעדיף סככה גדולה, מרווחת תחת שטח גג גדול, מרוצפת כולה ביטון, ועל ידה גם חלק מן החצר מרוצפת — באלה אני רואה פיתרון טוב לנוחותה של הבהמה ולשבועות רצונו של בעליה. אפשר לראות

חל מפנה בכיוון ההפוך בעניין זה. מבין כ-30 המשקים שניתחתי מאזניהם באספקה, כמעט ו-נעלמו כאלה שקיימו את עדריהם במצב של תת-תזונה. בודדים אנו יפה את ההוצאה עם התצ-רוכת. העברה של 3%—5% לא החשבת, אבל הדגשתי — הדגש וברור — שהעברה גדולה יותר אינה מוצדקת משתי סיבות: א. חישוב התצרוכת נעשתה על ידי לפי נורמת מקסימום, ב. כ-75%—80% מן המזון — קנוי, והוא שקול ומדוד, ואפשר וצריך לחלקו לפי הצורך גם הוא — שקול ומדוד. למעשה, נתקלתי בהרבה משקים, שסכמו העברות מרובות אחוזים, שעברו את הגבול של 20%, 25% ואף יותר. משקים אלה — אפשר להבחין בהם משני סוגים: 1. אלה שהולבים פחות מ-10 פרות — אצלם יש בזבזן משווע של מזון משקי, הנחשב אצלם כמזון לקיום בלבד ונוסף על הנוצר במשק הם משתמשים עוד בעשרות טונות של קליפות טריות וירקות לרוב כי הרי זה מזון זול; לעומתם — 2. במשקים שחולבים יותר מ-12 פרות, ההעברה אצלם משתקפת בעי-קר בכמויות גדולות של מ"מ, שמלעיטים את ה-פרות והגידול כאחד.

תמוהים הדברים, שאמר לי אחד הבוקרים המגזים בשימוש במזון מרוכז: „מה חשובה ה-הוצאה המיותרת, תנובת הפרות שלי מניחה את הדעת, היא גבוהה בהרבה מהממוצע בכפר, ועודף ההכנסה הנקייה ברוטו היא 1,200 ל"י לפרה". — האם משק זה לא יכול היה להינות מהכנסה של עוד 200—300 ל"י לפרה?

ולמבזבזים במזון גם — האם לא יכלו לזקוף חלק מן הייצור בבשר וחלב על חשבון המזון הגס, הקליפות והירקות ולחסוך במזון מרוכז? באחד המשקים מצאתי (בניתוח הנתונים), ש-המזון שנוצר במשק היה בו משום כיסוי מלוא התצרוכת לקיומו של העדר, ובעליו הוסיפו עוד כ-90 טונה קליפות הדר, במחיר של כ-2,000 ל"י. ולא רק שחסך על חשבונם במ"מ, אלא הזין את עדרו במנה גדושה של מ"מ.

כל אחוז מיותר של העברה במזון אצל הפרה החולבת עולה 15 ל"י. העברה של 8%—10% (מעל המתקבלת על הדעת) — מחירה 120—150 ל"י לפרה. משק שחולב 12 פרות מוציא לריק

ליטר מים ויותר, ואם לא מספקים בצורה נוחה, כשהם טריים, נקיים וטעימים לחך, לא תשתה מהם הפרה במידה הדרושה, והתיאבון לאכילה והייצור מושפעים מזה ללא ספק.

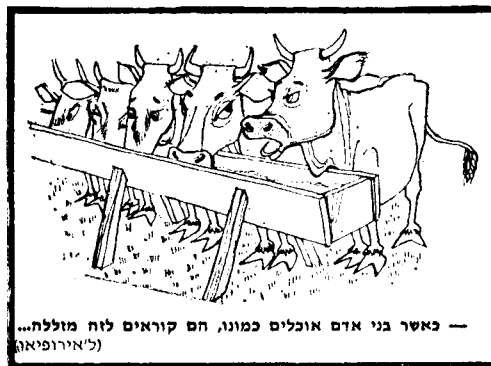
ניתוח כלכלי

הערכתי וסיכמתי את הנתונים מעדר כ"ו מ-נקודת ראות מקצועית, משקית ומימשק. כל משק מעוניין בוודאי בניתוח כלכלי מפורט משלו, אבל ממני נבצר לעשות זאת כאן, אלא בצורה כוללת מאוד ובכמה משפטים ומספרים בלבד.

לפי נתוני הנהלת החשבונות הסתכמה ההכנסה הנקייה ברוטו (לכיסוי שכר העבודה, הוצ' ניהול והשקעות הון) ב-1,100 ל"י לפרה בממוצע בכפר. זהו גם הממוצע המקובל על הוועדה המשקית של תנועת המושבים (עד מה שידוע לי) לגבי כלל הרוחיות בענף במושבים הוותיקים. במקרה שלנו עלי לציין (וכן הוא בוודאי גם במושבים אחרים), שהמדובר בהכנסה ממוצעת, והריאלית נמצאת בטווח של בין 400 ל"י ל-1,600 ל"י. וכל אשר הכנסתו פחותה מן הממוצע ישקוד נא על הגדלת הכנסותיו מענף הרפת.

אוגוסט 1971

ח. עפרוני

בכפר ויתקין הרבה דוגמאות מסוג זה של בנין לשיכון הפרות.

בקרב הסככה ובקשר איתה, כשחלק קטן ממנה צריך לשמש חצר המתנה, רצוי להקים בית חליבה (למטרה זו אפשר להפוך גם מבנה הרפת הישנה, שהוא לרוב צמוד לסככה) עם במה מורמת לחליבה. בבית החליבה אפשר להיעזר גם בחלוקת מ"מ, להבטחת מנתה האינדיבידואלית של הפרה, ללא שיתוף שכנותיה מימין ומשמאל. אני מדגיש "להיעזר", כי בה בלבד — בחלוקת מנת המזון היומית הגדולה, שמעניקים לפרה בתנובות שיא היומי שלה, לא די בחלוקה לשתי ארוחות, בשעות החליבה בלבד.

תנאים היגייניים — בסככה ובחצר המרוצפת צריך להקפיד בניקיון יתר, מכפי שנוהגים בעלי סככות כאלו. בימי גשם ובזמן בחצר צריך לגדור את השטח המרוצף ולהחזיק את הפרות בתוכו. הפרות תשארגנה נקיות יותר ויקל גם על נקיון העטין והחלב בשעת החליבה.

מים — עוד יש לתקן הרבה בחצרות הבקר באספקת המים. המים — הם מצרך ממדרגה ראשונה לפרה החולבת ולבני הבקר הגדלים. צריך, שהמים יהיו מצויים תמיד עם הפרה והעגלה, שיהיו נקיים וטריים, צוננים בקיץ ולא קרים מדי בחורף. צינורות המים צריכים להיות טמונים בקרקע והשוקת מוצלת, אם משתמשים עוד בכזאת. הפותר את אספקת המים ע"י קעריות אוטומטיות, יביא נא בחשבון, שאחת יכולה לשמש 8—10 ראשי בקר לכל היותר. דוגמאות, בהן נתקלתי בסיירי במשקים, שבחצר מאוכלסת 28—30 ראש בקר, מכל הגילים גם יחד, ישנה רק קערית אחת, גבוהה למדי. הבזק מסביב רב מאוד, הפרות שוקעות בבזק זה בקיץ כמו בחורף, ובני בקר מגיעים בקושי לקערית ונוזקים לאקרובטיקה רבה בשביל לרוות צמאונם.

הפרה זקוקה להרבה מים. לקיומה בלבד מת-בטאת התצרוכת ב-50—60 ליטר מים ביממה, בחורף פחות ובקיץ יותר. ומים דרושים לה גם לייצור החלב, המכיל בין 87%—88% מים. פרה בתנובה גבוהה מסוגלת לשותות עד 100—120